

تدوین الگوی خط‌مشی‌های بانکداری جامع با رویکرد اخلاقی - اسلامی

فرهاد گودرزی^۱، دکتر کامبیز حمیدی^{۲*}، دکتر علیرضا اسلامبولچی^۲
 ۱. دانشجوی دکتری، گروه مدیریت دولتی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران
 ۲. گروه مدیریت دولتی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران
 (تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۱۳)

چکیده

زمینه: بر اساس مدل بانکداری جامع، بانک‌ها مشتریان خود را بر اساس معیارهایی طبقه‌بندی کرده و خدمات خود را متناسب با مشتریان ارائه می‌نمایند. از این رو پژوهش حاضر با هدف تدوین الگوی خط‌مشی‌های بانکداری جامع با رویکرد اخلاقی-اسلامی در بانک رفاه شکل گرفت.

روش: پژوهش حاضر با رویکردی آمیخته اجرا شد. در فاز کیفی جامعه آماری شامل اساتید و اعضای هیئت علمی حوزه بانکداری بودند که علاوه بر تحصیلات دانشگاهی در این زمینه، سابقه همکاری با بانک رفاه را داشتند. از میان جامعه خبرگان ۸ نفر به شیوه هدفمند به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه بود و داده‌ها با تکنیک دلفی تحلیل شدند. در فاز کمی پژوهش جامعه‌آماری مدیران ارشد و میانی بانک رفاه، در سازمان مرکزی واقع در شهر تهران بودند که از کل آنها (۱۲۵ نفر) به شکل تمام شمار به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار پرسشنامه پژوهشگر ساخته بخش کیفی بود و در نهایت داده با روش تحلیل عاملی و نرم افزار لیزرل تحلیل شدند.

یافته‌ها: بر اساس یافته‌های بخش کیفی ۴۰ شاخص به عنوان پیش نیازهای الگوی خط‌مشی‌های بانکداری جامع با رویکرد اخلاقی-اسلامی شناسایی شد و در تحلیل عاملی تنها ۱۷ عامل از موارد ذکر شده مورد تایید قرار گرفتند و در نهایت مدل پژوهش ترسیم شد. **نتیجه‌گیری:** نتایج پژوهش حاکی از استخراج مدل بانکداری جامع اخلاقی-اسلامی در بانک رفاه است. بر اساس نتایج پژوهش، خط‌مشی-گذاران در هنگام تدوین این خط‌مشی‌ها، تمام اصول اخلاقی-اسلامی را در ساختار و فعالیت‌های خود رعایت کنند تا عدالت اجتماعی و اقتصادی برقرار شود، درآمد بصورت عادلانه توزیع شوند و با ایجاد تعادل در موازنه پرداخت‌ها و تسهیل مبادلات ارزش به حفظ ارزش پول کمک کنند.

کلیدواژگان: خط‌مشی‌گذاری، بانکداری جامع، بانکداری اخلاقی - اسلامی

سر آغاز

صرف نظر از سادگی یا پیچیدگی خط‌مشی، این اتفاق آراء وجود دارد که خط‌مشی عمومی اولین و مهمترین فعالیت سیاسی است که در ابعاد مختلف تحت تأثیر مؤلفه‌های مختلف سیستم سیاسی قرار گرفته است. به طور کلی، خط‌مشی عمومی را به شکل‌های مختلف و در قالب الفاظ متفاوت تعریف کرده‌اند. اما به صورت ساده می‌توان گفت: خط‌مشی عمومی تصمیمی است که در قبال یک مشکل عمومی اتخاذ می‌شود (۱). خط‌مشی‌گذاری به مثابه وظیفه قدیمی ولی تخصص و حرفه جدید مطرح می‌باشد. خط‌مشی‌گذاری عمومی مجموعه‌ای تصمیم‌های دولت است که توسط سیاست‌گذاران به عنوان یک حوزه سیاستی شناخته شده است.

در علم مدیریت^۱، سنگ بنا و فلسفه وجودی مدیریت تصمیم‌گیری^۲ است که به عنوان مهم‌ترین و اساسی‌ترین وظیفه مدیریت محسوب می‌شود. تصمیم‌گیری اگرچه یک مفهوم آشنا برای همه ما است اما اجرای آن ساده نیست و در شکل و قالب معینی نمی‌گنجد بلکه انواع و اقسامی دارد و به شیوه‌های گوناگونی اجرا می‌شود. تصمیم‌گیری در سطح کلان جامعه همان خط‌مشی عمومی^۳ است. در حقیقت، خط‌مشی‌گذاری نوعی تصمیم‌گیری است که در دولت و نهادهای حکومتی شکل می‌گیرد و آگاهی از اصول، مبانی و مدل‌های آن برای تمامی مدیران دولتی ضروری است. برخی اعتقاد دارند که پیچیدگی خط‌مشی عمومی را می‌توان به تعریف کلی ارائه شده از آن نسبت داد.

نویسنده مسئول: نشانی الکترونیکی: hamidi.ka@gmail.com

اخلاقی - اسلامی بانکی است که با توجه به اصول بانکداری اسلامی در حوزه اقتصاد خرد فعالیت می‌کند و خدمات متنوع مالی از بیمه، بورس تا خدمات بانکی^۸ را به مشتریان خرد^۹ (مصرف‌کننده) ارائه می‌کند. این بدان معنا است که عملاً خدمات بانک تجاری و بانک سرمایه‌گذاری که تا چند دهه پیش سنخیتی باهم نداشتند و جداگانه ارائه می‌شدند توسط یک شرکت و در کنار هم ارائه خواهند شد (۹). استفاده از سیستم بانکداری جامع به تبع بانک‌های دنیا و با توجه به گستره کسب‌وکار بانکی امری اجتناب‌ناپذیر در چرخه کسب‌وکار بانکی می‌باشد. پیچیدگی سیستم‌های اطلاعاتی بانک‌ها، افزایش رو افزون داده‌ها و تراکنش‌های بانکی، وجود یک سیستم جامع، متمرکز و با قابلیت اعتماد و عملیات بالای مبتنی بر فن‌آوری اطلاعات برای پشتیبانی از کسب‌وکار بانک را بیش‌ازپیش نمایان ساخته است (۱۰) حال با توجه به جدید بودن موضوع بانکداری جامع و با توجه به آن که رعایت موازین و قواعد اخلاقی - اسلامی برای برای نظام بانکداری از اوجب واجبات است.

در دین مبین اسلام دستورات اخلاقی^{۱۰} در مورد تحریم ربا (بهره) برای ایجاد نظم و اعتدال در جریان اقتصادی می‌باشد. بی‌نظمی و عدم اعتدال بانکداری ربوی در نظام سرمایه‌داری ناشی از آن است که اولاً بهره بانکی اجازه نمی‌دهد که تمام پس‌اندازهای مردم در نهادهای حقوقی^{۱۱} به سرمایه‌گذاری تبدیل شود، ثانیاً بهره بانکی باعث ایجاد سفته بازی می‌شود که اگر بهره جاری در بانک‌ها از بهره حاصل از سفته بازی کمتر باشد پول به سوی سفته بازی می‌رود و گرداب پولی حاصل از آن باعث عدم برابری پس‌انداز و سرمایه‌گذاری می‌شود (۱۱). در بانکداری اسلامی که جزئی از نظام اقتصادی اسلامی^{۱۲} است، هر گونه بهره (ربا) تحریم شده است و نباید ظاهر شود. این به آن معناست که اولاً بازار پولی از بین رفته و ثانیاً کلیه امور سفته بازی که در آن بهره به وجود می‌آید باید از بین برود یعنی مستقیماً پول بدون ورود به بازارهای پولی و سفته بازی به سرمایه تبدیل می‌شود و این وظیفه بانکداری اسلامی بدون ربا است. یعنی سپرده‌گذار پول خود را به صورت سپرده در اختیار بانک اسلامی و به عنوان وکیل سپرده‌گذار قرار می‌دهد و از طرف دیگر بانک اسلامی موظف است که بدون اجازه ورود به بازار پولی و سفته بازی به عنوان شریک با سرمایه‌گذاران بالقوه قرارداد مشارکت ببندد در اینجا سپرده‌گذار از طرق بانک اسلامی در حقیقت سهامدار واحدهای تولیدی بالقوه می‌شوند (۱۲). بانکداری اسلامی با نظارت دقیق بر نحوه سهم خود در واحدهای تولیدی در سود آن‌ها (به عنوان وکیل سپرده‌گذار) شریک بوده و پس از کسر حق الزحمه خود آن را بر حسب مدت زمان و مقدار سپرده بین سپرده‌گذاران تقسیم می‌کند. در این سیستم بانک اسلامی وکیل سپرده‌گذار بوده و به نیابت از طرف سپرده‌گذار شریک سرمایه‌گذار می‌شود. این خود به معنای آن است که ضمن حذف بازار پولی (به دلیل تحریم ربا) بانک اسلامی خود بخش عمده‌ای از بازار حقیقی سرمایه می‌شود (۱۳). در بانکداری اسلامی تمام سپرده‌ها به صورت مشاع درآمد و سود حاصل از مشارکت در تمام امور تولیدی نیز به صورت مشاع درآمد و بر این اساس بین سپرده‌گذاران تقسیم می‌شود، بدون آنکه سپرده‌گذاری بداند

پیدایش آن از اتحادیه اروپا برای تجزیه و تحلیل سیاست‌ها بود و بعد رفته رفته در جهت رشد حکومت‌ها و افزایش انتظارات دولت برای حل مشکلات عمومی (مانند فقر، بیکاری و مسکن) به صورت خط‌مشی گذاری امروزی درآمد (۲). خطی‌مشی‌ها، قلمرویی که در آن یک تصمیم باید گرفته شود، روشن کرده و اطمینان می‌دهند که این تصمیم، با هدف سازمان سازگار است و سازمان را برای دستیابی به اهداف یاری می‌دهد. خط‌مشی‌ها به مدیران اجازه می‌دهند تا اختیارات سازمان سازگار است و سازمان را برای دستیابی به اهداف یاری می‌دهد. خط‌مشی‌ها به مدیران اجازه می‌دهند تا اختیارات را واگذار کنند و با این همه نظارت خود را بر آنچه زیردستانشان انجام می‌دهند، بکار ببرند. خط‌مشی‌ها در همه سطوح سازمانی وجود دارند و سیاست‌های کلی تا خط‌مشی‌های عمده یک بخش و خط‌مشی‌های کوچک در خور اجرا، در کوچک‌ترین واحد یک سازمان را در بر می‌گیرند (۳).

یکی از نظام‌هایی که خط‌مشی‌گذاری در آن اهمیت ویژه‌ای دارد، نظام بانکداری^۴ است. نداشتن خط‌مشی مدون، به منزله یکی چالش‌های مهم مدیریت، مشکلات عدیده‌ای به همراه می‌آورد و باعث سر درگمی بانک‌ها می‌شود و عدم قطعیت نیز این موضوع را تشدید می‌کند. از طرفی خط‌مشی‌گذاری صحیح، سبب توسعه اقتصادی بانک‌ها می‌شود. اقتصاددانان در مورد اهمیت بانک‌ها در توسعه اقتصادی، نظرات متفاوتی دارند. محقق (۴) معتقد است که سیستم مالی از طریق تجهیز سرمایه برای طرح‌های بزرگ، در آغاز انقلاب صنعتی نقش حیاتی را داشته است. محقق دیگر (۵) اظهار می‌دارد که بانک‌های خوب، با شناسایی و تأمین مالی کارفرمایانی که بیشترین شانس برای تولید محصولات جدید و یا اجرای طرح‌های ابتکاری دارند، موجب تقویت نوآوری‌های تکنولوژیکی^۵ می‌شوند. برخی محققان معتقدند که اقتصاددانان بیش‌ازاندازه بر نقش عناصر مالی در رشد اقتصادی تأکید دارند (۶) خط‌مشی‌گذاری بسیار پیچیده تر از آن است که بتوان آن را به سادگی درک کرد، امروزه در خصوص خط‌مشی‌ها این دیدگاه وجود دارد که خط‌مشی به خودی خود با موفقیت و یا شکست مواجه نمی‌شوند، بلکه پیشرفت آن‌ها به روند اجرا بستگی دارد (۷) خط‌مشی‌گذاران با ایجاد یک رابطه همکاری و تعامل برای ارتباط بین دو طرف به تغییرات در سیاست‌های سازمانی^۶ کمک می‌کنند، آنها از درگیری و ابهام جلوگیری می‌کنند و افراد تأثیرگذار در فرایند خط‌مشی‌گذاری، با آموزش‌های لازم، نظارت و پشتیبانی لازم را برای کمک و غلبه بر مشکلات سازمانی و راه‌های مقابله به آن در شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، فراهم می‌آورند (۸). توجه به خط‌مشی و اصول صحیح خط‌مشی‌گذاری برای موفقیت سازمان‌های دولتی بسیار مهم است؛ زیرا با ایجاد تنوع در بین نیروی کار، به سازمان‌ها در جذب بهترین کارکنان، افزایش خلاقیت و بهبود تصمیم‌گیری، یک مزیت رقابتی ایجاد می‌کند. در سال‌های اخیر بخش عظیمی از بانک‌ها سیستم‌های خود را به سمت سیستم بانکداری جامع سوق داده‌اند. به باور صاحب‌نظران بانکی، در برخی از حوزه‌های بانکداری، خط‌مشی مشخصی وجود ندارد، که یکی از این حوزه‌ها بانکداری جامع اخلاقی - اسلامی^۷ است. بانک جامع

خط مشی گذاری بانکداری جامع بر اساس رویکرد اخلاقی - اسلامی است.

روش

پژوهش حاضر با رویکردی آمیخته اجرا شد. در فاز کیفی جامعه آماری شامل اساتید و اعضای هیئت علمی حوزه بانکداری بودند که علاوه بر داشتن تحصیلات دانشگاهی در این زمینه، سابقه همکاری با بانک رفاه را داشتند. از میان جامعه خبرگان مورد نظر ۸ نفر به شیوه هدفمند به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه بود و داده‌ها با تکنیک دلفی تحلیل شدند. در فاز کمی پژوهش جامعه آماری مدیران ارشد و میانی بانک رفاه، در سازمان مرکزی واقع در شهر تهران بودند که از کل آنها (۱۲۵ نفر) به شکل تمام شمار به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار پرسشنامه پژوهشگر ساخته بخش کیفی بود و در نهایت داده با روش تحلیل عاملی و نرم افزار لیزرل تحلیل شدند.

یافته‌ها

ابتدا تیمی متشکل از ۸ نفر از مدیران ارشد بانک رفاه، تشکیل شد. برای پاسخ به سوال اول، از اعضای جامعه اولیه درخواست شد که عواملی که از نظر آنها در خط‌مشی‌های بانکداری جامع در بانک رفاه می‌تواند تأثیرگذار باشند را به صورت یک فهرست تهیه و در اختیار محقق قرار دهند. بنابراین پاسخ سوال اول محقق که تحت عنوان «در پیاده‌سازی بانکداری جامع در بانک رفاه چه پیش‌نیازها و الزاماتی لازم است؟» بود در جدول زیر نشان داده شده است.

که سپرده او در چه کار تولیدی به کار رفته است؛ زیرا صدها پروژه سرمایه گذاری وجود دارد و در دو طرف منابع و مصارف موجود (یعنی سپرده‌ها و سودهای حاصل) مشاع هستند. این امکان وجود دارد که درصد کمی از سرمایه گذاری‌ها به زیان منجر شود و قانون اعداد بزرگ می‌گوید که سود کلی مشاع همواره مثبت است و سپرده‌گذارها باید مطمئن باشند که بازدهی به نام سود (نه بهره) به آنها تعلق می‌گیرد. این بازدهی مقدار مشخصی ندارد و از قبل قابل تعیین نمی‌باشد زیرا بستگی به مکانیزم بازار در طرف عرضه و تقاضای محصولات تولید شده و شدت رقابت در بازار توسط واحدهای تولیدی که بانک در آنها مشارکت کرده است دارد(۱۱).

چنانچه بخواهیم بر ارتباط بانکداری اسلامی و بانکداری جامع تأکید کنیم باید بگوییم موارد زیر در چنین تلفیقی اهمیت می‌یابد(۱۴-۱۶):

مشتري محوری^{۱۳} با تأکید بر تکریم و احترام به مشتریان راه حل محوری بر اساس بانکداری بدون ربا^{۱۴} مشتري به عنوان شریک تجاری با نیت رابطه خوب با او به خاطر خدمت رسانی به خلق خدا

ارائه خدمات مالی با در نظر داشتن بازده مادی و معنوی تمرکز بر کسب روزی حلال صادقانه و درستکارانه

مدیریت اطلاعات زندگی مشتریان با نیت روابط مثبت و خوب با هدف خدمت رسانی مدیریت یکپارچه اسلامی^{۱۵}

با توجه به آنچه گفته شد پژوهش حاضر بر آن است تا مشخص نماید که الگوی خط مشی گذاری بانکداری جامع بر اساس رویکرد اخلاقی - اسلامی به چه صورت است. لذا پژوهش حاضر در پی ارائه الگویی برای

جدول ۱: شاخص های خط مشی گذاری در بانکداری جامع

شاخص ها	
۱. کاهش نابرابری بیش از حد در خط مشی گذاری	۲۱. توجه مجریان خط مشی گذاری
۲. توجه به مالیات کارآمد در خط مشی گذاری در جهت افزایش آن	۲۲. عدم جابجایی مدیران ارشد
۳. توجه به نرخ مالیات و کاهش حداکثری آن	۲۳. یکپارچه کردن مراکز تصمیم گیری و جلوگیری از چندمرکزی
۴. توجه به ارتقای برندینگ	۲۴. عوامل اجتماعی
۵. توجه به توسعه بانکداری الکترونیک برای کاهش هزینه ها	۲۵. عوامل اخلاقی - فرهنگی
۶. توجه به نقش مؤثر بانک ها در خط مشی گذاری	۲۶. عوامل مالی
۷. ترویج فرهنگ بانکداری دیجیتال	۲۷. توجه به ویژگی های رفتاری و شخصیتی مجریان
۸. حفظ عملکرد بهتر	۲۸. توجه به نظام اداری
۹. نظارت بیشتر	۲۹. هدفگذاری و تدوین صحیح خط مشی گذاری
۱۰. معرفی مکانیزم های شخصی سازی شده	۳۰. تخصص و مهارت مجریان
۱۱. توجه به نقش مهم کارکنان	۳۱. گروه های هدف و استفاده کنندگان
۱۲. توجه به قابلیت های کارکنان ارائه دهنده خدمت	۳۲. حمایت از سوی مراجع قانونی - حقوقی
۱۳. ارزش ادراکی از میزان استفاده از فناوری اطلاعات	۳۳. انتخاب ابزار مناسب و منابع لازم
۱۴. تعیین سطح همکاری با کسب و کارها	۳۴. توجه به ساختار و منابع
۱۵. ایجاد رضایت از روابط بین طرفین	۳۵. توجه به بازبینی و نظارت
۱۶. توجه به قوانین پولی و بانکی براساس عملیات بانکی بدون ربا	۳۶. به روز کردن سیاست ها

۱۷. کاهش یکسان سازی نرخ سود سپرده های بانکی	۳۷. هماهنگی های دینفعان
۱۸. لزوم شناخت و آگاهی کامل از مزیت ها و توانمندی های بانک	۳۸. هماهنگی های مدیریتی
۱۹. توجه به ماهیت مسائل عتف	۳۹. در نظر گرفتن سیاستهای تکمیلی
۲۰. توجه به عملکرد افراد و نهادی خط مشی گذاری	۴۰. عدم تصمیم گیری توسط افراد ذی نفوذ

پس از این که عوامل ارائه شده توسط اعضای جامعه، گردآوری شد، موارد با استفاده از تکنیک دلفی جمع بندی شد و در قالب یک پرسشنامه در اختیار جامعه آماری دوم قرار گرفت. سپس نتایج با استفاده از تحلیل عاملی مورد بررسی قرار گرفت. بار عاملی هر یک از عوامل در جدول ۲ آمده است.

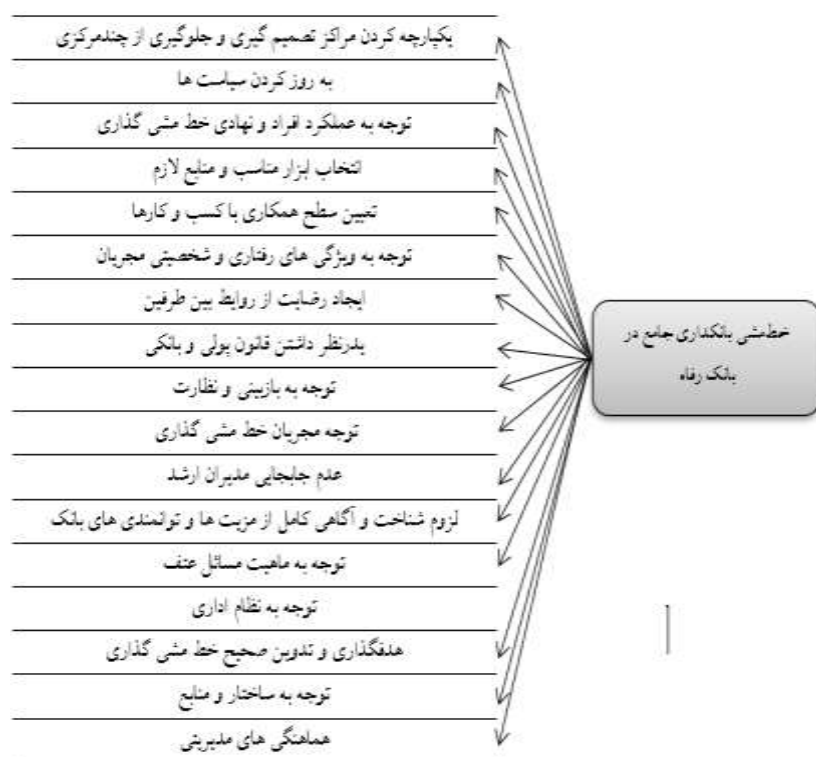
جدول ۲: رتبه بندی شاخص های بانکداری جامع

T	بار عاملی	آیتم‌ها	عامل فرعی
۸/۷۶	۰/۷۱	Q23	یکپارچه کردن مراکز تصمیم گیری و جلوگیری از چندمركزی
۸/۷۵	۰/۷۱	Q36	به روز کردن سیاست ها
۸/۵۱	۰/۶۹	Q20	توجه به عملکرد افراد و نهادی خط مشی گذاری
۷/۹۸	۰/۶۸	Q33	انتخاب ابزار مناسب و منابع لازم
۸/۲۴	۰/۶۷	Q14	تعیین سطح همکاری با کسب و کارها
۸/۲۴	۰/۶۷	Q27	توجه به ویژگی های اخلاقی، رفتاری و شخصیتی مجریان
۷/۹۸	۰/۶۶	Q15	ایجاد رضایت از روابط بین طرفین
۸/۰۵	۰/۶۶	Q16	توجه به قوانین پولی و بانکی براساس عملیات بانکی بدون ربا
۸/۵۵	۰/۶۶	Q35	توجه به بازبینی و نظارت
۷/۴۷	۰/۶۳	Q21	توجه مجریان خط مشی گذاری
۷/۵۶	۰/۶۳	Q22	عدم جابجایی مدیران ارشد
۷/۱۹	۰/۶۱	Q18	لزوم شناخت و آگاهی کامل از مزیت ها و توانمندی های بانک
۷/۲۲	۰/۶۱	Q19	توجه به ماهیت مسائل عتف
۷/۱۹	۰/۶۱	Q28	توجه به نظام اداری
۷/۳۲	۰/۶۱	Q29	هدفگذاری و تدوین صحیح خط مشی گذاری
۷/۱۸	۰/۶۱	Q34	توجه به ساختار و منابع
۷/۲۲	۰/۶۱	Q38	هماهنگی های مدیریتی
۶/۵۵	۰/۵۶	Q11	توجه به نقش مهم کارکنان
۵/۹۵	۰/۵۲	Q8	حفظ عملکرد بهتر
۶/۷۸	۰/۵۱	Q4	توجه به ارتقای برندینگ
۵/۸۷	۰/۵۱	Q17	کاهش یکسان سازی نرخ سود سپرده های بانکی
۵/۷۶	۰/۵۰	Q7	ترویج فرهنگ بانکداری دیجیتال
۵/۷۰	۰/۵۰	Q12	توجه به قابلیت‌های کارکنان ارائه دهنده خدمت
۵/۷۰	۰/۵۰	Q26	عوامل مالی
۵/۷۶	۰/۵۰	Q31	گروه های هدف و استفاده کنندگان
۵/۷۰	۰/۵۰	Q37	هماهنگی های دینفعان
۵/۵۹	۰/۴۹	Q13	ارزش ادراکی از میزان استفاده از فناوری اطلاعات
۴/۸۸	۰/۴۹	Q30	تخصص و مهارت مجریان
۵/۴۱	۰/۴۸	Q6	توجه به نقش مؤثر بانک‌ها در خط مشی گذاری
۵/۳۱	۰/۴۷	Q10	معرفی مکانیزم های شخصی سازی شده
۵/۰۲	۰/۴۵	Q24	عوامل اجتماعی
۴/۸۶	۰/۴۳	Q2	توجه به مالیات کارآمد در خط مشی گذاری در جهت افزایش آن
۴/۷۶	۰/۴۳	Q3	توجه به نرخ مالیات و کاهش حداکثری آن
۴/۶۰	۰/۴۱	Q1	کاهش نابرابری بیش از حد در خط مشی گذاری
۴/۶۲	۰/۴۱	Q25	عوامل فرهنگی
۵/۳۲	۰/۴۰	Q32	حمایت از سوی مراجع قانونی - حقوقی

توجه به توسعه بانکداری الکترونیک برای کاهش هزینه‌ها	Q5	۰/۳۱	۳/۴۰
نظارت بیشتر	Q9	۰/۳۱	۳/۳۶
عدم تصمیم‌گیری توسط افراد ذی‌نفع	Q40	۰/۲۵	۲/۷۰
در نظر گرفتن سیاست‌های تکمیلی	Q39	۰/۲۲	۲/۴۰

عدم جابجایی مدیران ارشد، (۱۲) لزوم شناخت و آگاهی کامل از مزیت‌ها و توانمندی‌های بانک، (۱۳) توجه به ماهیت مسائل عتف، (۱۴) توجه به نظام اداری، (۱۵) هدفگذاری و تدوین صحیح خط‌مشی‌گذاری، (۱۶) توجه به ساختار و منابع و (۱۷) هماهنگی‌های مدیریتی مؤلفه‌های اصلی بانکداری جامع اخلاقی - اسلامی شناخته شدند و در نهایت مدل پژوهش به شکل زیر ارائه می‌شود:

با توجه به جدول شماره ۲، (۱) یکپارچه کردن مراکز تصمیم‌گیری و جلوگیری از چندمرکزی، (۲) به روز کردن سیاست‌ها، (۳) توجه به عملکرد افراد و نهادی خط‌مشی‌گذاری، (۴) انتخاب ابزار مناسب و منابع لازم، (۵) تعیین سطح همکاری با کسب و کارها، (۶) توجه به ویژگی‌های رفتاری و شخصیتی مجریان، (۷) ایجاد رضایت از روابط بین طرفین، (۸) توجه به قوانین پولی و بانکی براساس عملیات بانکی بدون ربا، (۹) توجه به بازبینی و نظارت، (۱۰) توجه مجریان خط‌مشی‌گذاری، (۱۱)

نگاره ۱: تدوین خط‌مشی بانکداری جامع در بانک رفاه

برای یک مدل برازش یافته، نشان از برازش مناسب مدل دارد. در جدول ۳ شاخص‌ها لحاظ شده است.

در این پژوهش چون این مدل از برازش کافی برخوردار است و شاخص‌های برازش، مقادیر استاندارد را بدست آوردند، لذا مدل آزمون شد و مورد تأیید قرار گرفت. شاخص‌های ارائه شده و مقایسه آن با مقدار مطلوب

جدول ۳: شاخص‌های برازش مدل

نام شاخص	RMSEA	NFI	NNFI	CFI	GFI	AGFI
مقدار	۰/۰۵۰	۰/۹۳	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۷۳	۰/۶۹

ایجاد تعادل در موازنه پرداخت‌ها و تسهیل مبادلات ارزش به حفظ ارزش پول کمک کنند.

خط‌مشی‌گذاران در هنگام تدوین این خط‌مشی‌ها، تمام اصول را در ساختار و فعالیت‌های خود رعایت کنند، مبتنی بر قوانین و نظریات اقتصاددانان و کارشناسان بانکداری باشند، تا درآمد و ثروت به صورت عادلانه توزیع شوند تا در فرایند توسعه و زودن فقط مثرثمر باشند و با

بحث

در این پژوهش از دیدگاه مصاحبه کنندگان، مهمترین عوامل و به عبارتی مؤثرترین عوامل که باید در خط‌مشی گذاری بانکداری جامع با رویکرد اخلاقی - اسلامی به آن توجه شود، شناسایی شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که یکپارچه کردن مراکز تصمیم‌گیری و جلوگیری از چندمرکزی، به روز کردن سیاست‌ها، توجه به عملکرد افراد و نهادی خط‌مشی‌گذاری، انتخاب ابزار مناسب و منابع لازم، تعیین سطح همکاری با کسب و کارها، توجه به ویژگی‌های رفتاری و شخصیتی مجریان، ایجاد رضایت از روابط بین طرفین، توجه به قوانین پولی و بانکی براساس عملیات بانکی بدون ربا، توجه به بازاریابی و نظارت توجه مجریان خط‌مشی‌گذاری، عدم جابجایی مدیران ارشد، لزوم شناخت و آگاهی کامل از مزیت‌ها و توانمندی‌های بانک، توجه به ماهیت مسائل عتف، توجه به نظام اداری، هدف‌گذاری و تدوین صحیح خط‌مشی‌گذاری، توجه به ساختار و منابع هماهنگی‌های مدیریتی، توجه به نقش مهم کارکنان حفظ عملکرد بهتر توجه به ارتقای برندینگ از مهمترین عوامل مؤثر بر خط‌مشی‌گذاری در بانکداری جامع اخلاقی - اسلامی هستند. این نتایج با برخی پژوهش‌ها همسو است. برای نمونه برخی محققان (۱۷) در پژوهش خود عنوان کرده بودند که این عامل یکی از عوامل اثرگذار در خط‌مشی‌گذاری است و مراکز چندگانه تصمیم‌گیری از موانع مهم خط‌مشی‌گذاری محسوب میشوند و در پژوهش حاضر نیز این نتیجه حاصل شد که باید از وجود مراکز چندگانه تصمیم‌گیری جلوگیری به عمل آید. دومین عامل در خط‌مشی‌گذاری بانکداری جامع اخلاقی - اسلامی بانک رفاه، به روز بودن سیاست‌ها بود، این عامل که در پژوهش برخی محققان (۱۱) به آن اشاره شده بود، از دیگر مواردی است که در صورت عدم رعایت آن، خط‌مشی‌گذاری در مرحله اجرا به مشکل برخورد خواهد خورد. سومین عامل اثرگذار در خط‌مشی‌گذاری بانکداری جامع اخلاقی - اسلامی، توجه به عملکرد افراد و نهادی خط‌مشی‌گذاری بود که این عامل نیز در پژوهش برخی محققان (۱۲) از جمله عواملی بود که می‌توانست اگر درست و صحیح به کار گرفته نشوند، به عنوان یک مانع در امر خط‌مشی‌گذاری جلوه گر شود. انتخاب ابزار مناسب و منابع لازم که در پژوهشی دیگر (۱۳) نیز مورد اشاره قرار گرفته بود به عنوان عامل چهارم شناخته شد، تعیین سطح همکاری با کسب و کارها پنجمین عامل اثرگذار در خط‌مشی‌گذاری بانکداری جامع بانک رفاه شناخته شد، و این عامل در پژوهشی دیگر (۱۷) مورد اشاره قرار گرفته بود. توجه به ویژگی‌های اخلاقی، رفتاری و شخصیتی مجریان ششمین عامل اثرگذار در خط‌مشی‌گذاری بود که در پژوهش برخی محققان (۱۸) نیز به آن اشاره شده بود. هفتمین عامل اثرگذار که در پژوهش دیگری (۱۳) هم آن را شناسایی کرده بود، ایجاد رضایت از روابط بین طرفین بود، در آن پژوهش مشخص شد احساس رضایت از روابط بین طرفین (مشتري / ارباب رجوع و کارمند) از جمله شاخص‌های ارزیابی خط‌مشی‌گذاری بانکداری الکترونیک است. هشتمین عاملی که مدیران ارشد و میانی بانک رفاه در خط‌مشی‌گذاری بانکداری جامع

اخلاقی - اسلامی بانک رفاه به آن رای دادند، در نظر گرفتن قانون پولی و بانکی بود که در پژوهشی دیگر (۱۹) هم به آن اشاره شد، از آنجایی که این عامل سبب می‌شود که تمام بانک‌ها و موسسات مالی غیربانکی ملزم به رعایت اصول شرعی در ساختارها و فعالیت‌های خود باشند؛ بنابراین در امر خط‌مشی‌گذاری باید به آن توجه ویژه‌ای مبذول داشت. بازاریابی و نظارت که در پژوهشی دیگر (۱) نیز به آن اشاره شده بود، نهمین عامل اثرگذار در خط‌مشی‌گذاری بانکداری جامع در بانک رفاه شناخته شد، مجریان خط‌مشی‌گذاری یکی دیگر از عواملی است که می‌تواند بر خط‌مشی‌گذاری و سیاست‌های اتخاذ آن تأثیرات به سزایی داشته باشد، این عامل که در پژوهشی دیگر (۲۰) نیز به آن اشاره شده بود نهمین عاملی بود که توسط مدیران رای آورد. مسئله مهم دیگری که در خط‌مشی‌گذاری وجود دارد، جابجایی مدیران ارشد است، مدیران ارشد در کار خود خبره هستند و هرچقدر در یک سازمان بیشتر فعالیت کنند در کار خود خبره تر خواهند شد، اما جابجایی مدیران ارشد در سازمان یکی از معضلاتی است که امروزه به یک چالش بزرگ تبدیل شده و چه بسا اگر مدیر ارشد از جابجایی خود ناراضی نیز باشد، این مشکل چندبرابر خواهد شد، پس بنابراین لازم است که مدیران ارشد تا حد امکان زیاد جا به جا نشوند تا خط‌مشی‌گذاری با پالش مواجه نگردد، لذا عدم جابجایی مدیر ارشد به عنوان یازدهمین عامل اثرگذار در خط‌مشی‌گذاری شناخته شد که در پژوهش دیگری (۱) به آن اشاره شد. دوازدهمین عامل لزوم شناخت و آگاهی کامل از مزیت‌ها و توانمندی‌های بانک بود و در پژوهش برخی محققان (۲۱) نیز به آن اشاره شده بود. ماهیت مسائل عتف سیزدهمین عامل اثرگذار بود که در پژوهش دیگری (۱۹) نیز به آن اشاره شد و نویسندگان بیان داشتند که عدم توجه به ماهیت مسائل عتف می‌تواند زمینه ساز خطرات بزرگی در امر خط‌مشی‌گذاری باشد. توجه به نظام اداری و هدف‌گذاری و تدوین صحیح خط‌مشی‌گذاری به ترتیب چهاردهمین و پانزدهمین عوامل مؤثر بر خط‌مشی‌گذاری بانکداری جامع اخلاقی - اسلامی از دیدگاه مدیران ارشد و میانی بانک رفاه شناخته شد، توجه به ساختار منابع که همسو با پژوهش حاضر در پژوهش دیگری نیز (۲۲) مورد تأکید بود. هماهنگی‌های مدیریتی هفدهمین عامل اثرگذار به عنوان هفدهمین و به عبارتی کم اهمیت‌ترین عامل در خط‌مشی‌گذاری بانکداری جامع بانک رفاه معرفی گردید. که با نتایج برخی پژوهش‌ها همسو است (۲۳).

در راستای نتایج به دست آمده، می‌توان گفت عدم توجه به مجموعه عوامل ذکر شده منتهی به عقیم ماندن خط‌مشی‌ها و یا کارکرد نادرست آن می‌شود، به گونه‌ای که خط‌مشی‌ها یا تکمیل نمی‌شوند و یا نیمه راه رها می‌گردند و دچار پیامدهای ناخواسته‌ای نیز می‌شوند که مورد نظر نبوده و عملکرد نامطلوبی را علی‌رغم مفید بودن طرح اولیه در پی دارند. علاوه بر این عوامل مذکور باعث می‌شوند خط‌مشی‌ها به طور کلی تغییر ماهیت داده که یا به ضد هدف اولیه خود تبدیل می‌شوند و یا کاملاً متفاوت با طرح اولیه خواهند بود. در این میان بانک رفاه که به دنبال استقرار مدل بانکداری جامع اخلاقی - اسلامی خود است و این مدل از بانکداری را با تاسیس شعبی با ساختار سوپرمارکت مالی اجرایی

جامع با رویکرد اخلاقی - اسلامی را مورد تحلیل و بررسی قرار نداده است. از این رو نتایج این پژوهش می‌تواند در فرایند خط‌مشی‌گذاری سیستم بانکداری کشور و بانک‌هایی که به دنبال این استراتژی هستند که به سمت بانکداری جامع بروند، کمک کننده باشد.

نتیجه‌گیری

در شرایط امروزی، سازمان‌ها در تمام زمینه‌های تولیدی و تأمین مالی لازم است منابع خود را به طور کامل و با بیشترین کارایی به کار گیرند، تا بتوانند در فرایند توسعه و زدودن فقر به موفقیت دست یابند. امروزه بانک‌ها در راستای پیاده‌سازی رویکرد بانکداری جامع، کل مشتریان خود را به گروه‌های مختلف مانند مشتریان تجاری، مشتریان شرکتی، مشتریان خرد و مشتریان اختصاصی تقسیم می‌کنند. مشتریان شرکتی غالباً شرکت‌ها یا شخصیت‌های حقوقی هستند. در این میان، بانک رفاه تمرکز خود را بر ارائه خدمات و راه‌حل‌های جامع بانکی و مالی به منظور برآورده کردن نیازهای متنوع مشتریان قرار داده است. بانک رفاه با درک ارزش مشتریان، در پی ارائه خدماتی منحصر به فرد در حوزه مالی و بانکی به ایشان بوده و تلاش می‌نماید تا علاوه بر خدمات رایج بانکی مانند ارائه تسهیلات منعطف، خرید و فروش اوراق بهادار و مشاوره تخصصی، طیف تازه‌ای از خدمات را با توجه به نیازهای جدید مشتریان ارائه نماید. این بانک یکی از با ظرفیت‌ترین بانک‌های کشور است و این آمادگی را دارد که به حوزه‌های اقتصادی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و سازمان تأمین اجتماعی خدماتی با کیفیت لازم را ارائه کند. ضمن اینکه بنا است تعاملات بانک با صندوق توسعه ملی بیش از پیش شود. برنامه محوری، هدف‌گرایی و استراتژی محوری، در دستور کار بانک است. بانک رفاه که از یک دهه گذشته تا کنون دارای برنامه‌های عملکردی بوده است اما این برنامه‌ها نیازمند بازنگری و مهندسی مجدد است و لازم است در مواردی تغییرات و بهبودهایی داشته باشد. بهبود عملکرد اگرچه از طریق ایجاد زیرساخت‌های سخت افزاری و نرم افزاری ایجاد می‌شود، اما مهم‌ترین عامل در این راه، انگیزه نیروی انسانی و بروز خلاقیت است. اگر انگیزه نیروی انسانی بالا نباشد، هیچ دستاوردی حاصل نمی‌شود. مطمئناً اگر کارکنان تلاش کنند عملکرد آنها هر روز بهتر از گذشته می‌شود. بانک رفاه معتقد است، بانکداری سنتی و تک محصولی منجر به شکست است. باید نگاه به مشتریان، متکثر و متنوع باشد و با طبقه‌بندی مشتریان، برای هر یک از آنها نسخه متفاوتی از خدمات ارائه شود. سازمان به سمت تعالی گام بر می‌دارد. لذا این بانک به دنبال استقرار مدل بانکداری جامع خود است. این مدل از بانکداری با تأسیس شعبی با ساختار سوپرمارکت مالی اجرایی می‌شود. بانکداری جامع محدوده وسیعی از خدمات مالی و بانکی را بر اساس واسطه‌گری‌های مالی تحت یک نام و بصورت یکپارچه ارائه می‌دهد و یک درگاه تک مرحله‌ای برای هر دو نوع خدمت خرد و کلان است. این نوع بانکداری ترکیبی از بانکداری تجاری، بانکداری سرمایه‌ای، بیمه‌ای و سایر فعالیت‌های مختلف بانکی است. در حوزه بانکداری جامع خط‌مشی‌های جامع و مدونی بر اساس رویکرد اسلامی وجود ندارد.

می‌کند باید این نکته همیشه بخاطر داشته باشد که برای تبدیل شدن به یک بانک جامع تنها به خدمات مالی نیاز نیست، بلکه برای تکمیل سبد خدمات لازم است علاوه بر توجه به سایر خدمات غیرمالی همچون بورس و کارگزاری، لیزینگ، بیمه و صرافی، معیارهای بانکداری اخلاقی - اسلامی را نیز مورد توجه قرار داد.

از آنجایی که اغلب مدیران نگاهی آینده‌نگر به خط‌مشی‌گذاری دارند و در خط‌مشی‌گذاری حال و آینده سازمان را با اهمیت می‌دانند، لذا پیشنهاد می‌شود فرصتی ایجاد شود که بخشی از ناکارآمدی‌هایی که سبب وجود چندمرکزی برای تصمیم‌گیری می‌شود و باعث می‌شود سیاست‌ها به روز نباشند، به شدت کاسته شوند و از رفتارهای غیرحرفه‌ای و غیرمسئولانه برخی مدیران و عدم حساسیت آنها به چنین امر خطیری پرهیز شود. همچنین پیشنهاد می‌شود تا زمانی که مدیران نسبت به وضعیت سازمان مطمئن نیستند و نمی‌توانند عملکرد آتی سازمان را پیش‌بینی کنند، سیاست‌گذاری نکنند در تا در حین اجرای خط‌مشی با مشکل برخوردند.

عامل بعدی که با اختلاف کمی از دو عامل اول در رتبه دوم قرار گرفت، توجه به عملکرد افراد و نهادی بود؛ لذا پیشنهاد می‌شود که در هنگام خط‌مشی‌گذاری از افرادی با صلاحیت و کاربلد و به عبارتی با تجربه استفاده شود، افرادی که تا حدود زیادی در این امر تخصص دارند و می‌دانند چه موقع، کجا و برای چه امری از چه خط‌مشی‌ای باید استفاده شود.

عامل بعدی که در خط‌مشی‌گذاری از اهمیت برخوردار است، انتخاب ابزار مناسب است، انتخاب درست ابزار مناسب مستلزم این است که هم شناخت درستی از انواع انتخاب‌های موجود از ابزارهای سیاستی وجود داشته باشد و هم اینکه از بین این زیر مجموعه کوچکتر از تمام ابزارهای ممکن، ابزاری که از نظر کارشناسان خط‌مشی‌گذاری برای استفاده در یک زمان معین مناسبترین ابزار می‌باشد، انتخاب شود.

تعیین کردن سطح همکاری با کسب و کار عامل بعدی بود که در خط‌مشی‌گذاری اهمیت داشت، در این خصوص پیشنهاد می‌شود: مشروعیت نقش‌ها مشخص باشد و هر کس در سطح همکاری نقش مشخص و تثبیت شده باشد، زیرا خط‌مشی زمانی مقبولیت پیدا میکند که افراد در راس کار، انگیزه کافی داشته باشند، کارآمد عمل کنند و به حقوق اجتماعی و فردی همکاران خود توجه کنند.

ویژگی‌های اخلاقی، رفتاری و شخصیتی مجریان در خط‌مشی‌گذاری عامل دیگری بود که از نظر خبرگان اهمیت داشت، در این خصوص پیشنهاد می‌شود که آموزش مجریان و فرهنگ‌سازی جدی گرفته شود تا در حیطه وظایف سازمان‌ها و بخش‌های مختلف بتوانند انجام وظیفه کنند.

بدین ترتیب با رعایت این پنج عامل که در صدر عوامل مهم در خط‌مشی‌گذاری بودند می‌توان خط‌مشی‌گذاری صحیح و کارآمدی داشت تا بتوان بانکداری جامع را به سمت بهتر بودن سوق داد. در نهایت به منظور روشن ساختن وجه نوآوری پژوهش باید گفت که تا قبل از انجام پژوهش حاضر هیچ پژوهشی در داخل کشور خط‌مشی‌گذاری بانکداری

6. Ehsani MA. (2004). Financial intermediaries and economic growth in Iran. Monetary and Banking Research Institute; 2: 1-20. (In Persian).
7. Hudson B, Hunter D, Peckham S. (2019). Policy failure and the policy-implementation gap: can policy support programs help? Policy Design and Practice; 4: 1-15.
8. McTigue C, Rye T, Monios J. (2020). Identifying barriers to implementation of local transport policy – Lessons learned from case studies on bus policy implementation in Great Britain. Transport Policy; 91: 16-25
9. Davis PJ, Frolova Y, Callahan W. (2016). Workplace diversity management in Australia. Equality, Diversity and Inclusion; 35 (2): 81-98.
10. Mansouri A. (2014). Introduction to banking systems. Electronic Banking; 40: 8-12. (In Persian)
11. Meisami H, Mousavian A. (2019). Islamic banking. 1st ed. Iran/Tehran: Monetary and Banking Research Institute. (In Persian).
12. Nazarpour MT, Mousavian A, Khazaei A. (2019). Islamic banking. 1st ed. Iran/Tehran: Samt Publication. (In Persian).
13. Mohagheghnia MJ. (2018). Islamic banking model. 1st ed. Iran/Tehran: Ketabrah Publication. (In Persian).
14. Roonaghi MH, Feizi K. (2011). A model for business ethics in Iran's private banks. Ethics in Science and Technology; 6 (2):42-51. (In Persian).
15. Ansari M, Hoseini A, Rahmani H, Seifi S. (2012). Effect of professional ethics on the loyalty of bank customers. Ethics in Science and Technology; 7 (3):65-77. (In Persian).
16. Goodarzvand-Chegini M, Afarin-Abadeh S, Pourkazemi V, Ramezani H. (2020). The role of ethical leadership in the performance of the employees of Melli bank in Guilan province. Ethics in Science and Technology; 15 (3):144-150. (In Persian).
17. Sarafizadeh A, Shahsavari H. (2015). Obstacles to establishing a comprehensive banking system. Journal of Public Management Mission; 6(17): 33-46. (In Persian).
18. Monavarian A, Divandari A, Yaghoubi S, Sepanloo H. (2018). Description and explanation of the phenomenon of e-banking policy-making in Iran by the method of data theorizing. Command and Control; 2(3): 41-6. (In Persian).
19. Abbasi T, Beigi V. (2016). Explain the challenges of implementing public policies in the field of science, research and technology. Science and Technology Policy; 31: 1-12. (In Persian).
20. Railiene G. (2014). The use of IT in relationship banking. Procedia - Social and Behavioral Sciences; 5: 569 – 57
21. Ghafari A, Lotfi A. (2018). Legal review of comprehensive banking in Iran. Iran/Tehran: 3rd National Conference on New Approaches in the Humanities. (In Persian).

لذا پژوهش حاضر با هدف ارائه الگوی خط‌مشی گذاری بانکداری جامع با رویکرد اسلامی انجام پذیرفت.

ملاحظه‌های اخلاقی

موضوعات اخلاقی همچون؛ سرقت ادبی، رضایت آگاهانه؛ انتشار چندگانه و ... در پژوهش حاضر موردتوجه قرار گرفته‌اند.

واژه نامه

1. Management	مدیریت
2. Decision making	تصمیم گیری
3. Public policy	خط مشی عمومی
4. Banking system	نظام بانکداری
5. Technological innovations	نوآوری های تکنولوژیکی
6. Organizational Policies	سیاستهای سازمانی
7. Islamic-ethical banking	بانکداری اخلاقی-اسلامی
8. Bank services	خدمات بانکی
9. Customers	مشتریان خرد
10. Ethical instruments	دستورات اخلاقی
11. Legal institutions	نهادهای حقوقی
12. Islamic economic system	نظام اقتصادی اسلامی
13. Customer centric	مشتری محوری
14. Interest-free banking	بانکداری بدون ربا
15. Integrated Islamic management	مدیریت یکپارچه اسلامی

References

1. Zargham-brojeni H, Bazrafshan M. (2014). Model of structural equations for the effective implementation of tourism policies of the Islamic Republic of Iran. Tehran: 1st International Scientific-Strategic Conference on Tourism Development of the Islamic Republic of Iran, Challenges and Prospects.
2. Hassel A. (2015). Public Policy. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences; 19: 569-575.
3. Moeinfar B, Rajaeepor P. (2015). Factors affecting policy making based on self-awareness and self-esteem in schools of Sirjan city. Tehran: 2nd Scientific Conference on New Findings of Management Sciences, Entrepreneurship and Education of Iran. Tehran: Association for Development and Promotion of Basic Sciences and Technologies. (In Persian).
4. Kolkman D. (2020). The usefulness of algorithmic models in policy making. Government Information Quarterly; 37: 1-14
5. Zhang W, Zhu F. (2012). An evaluation model of software testing management in core banking system programmed. Physics Procedia; 25: 1857-186.

of Islamic banking in Bank Mellat branches in Semnan province with a regional planning approach and a share relocation model. Journal of Islamic Economics and Banking; 24: 210-290. (In Persian).

22. Pourkiani M, Salageghe S, Zarepour F. (2014). Explaining obstacles to policy implementation using focused group discussion (case study: civil service management law). Management of Public Organizations; 9: 7-24. (In Persian).

23. Ziari R, Karim S. (2018). Developing a policy for attracting various types of deposits in the direction

